

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 18./2001.
ZAGREB, 2001.

P **riilozi**

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 18./2001.
Str./Pages 1-292, Zagreb, 2001.

Časopis koji je prethodio
Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.,
13.-14./1996.-1997., 15.-16./1998.-1999., 17./2000.

Nakladnik/ Publisher
INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Address of the editor's office
Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50
e-mail: institut-za-arheologiju@IARH.tel.hr

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief
Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee
Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra,
SK), Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation
Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Prijevod na njemački/ German translation
Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Lektura/ Language editor
Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Kenneth MAYER (engleski)

Dizajn/ Design
Roko BOLANČA

Korektura/ Proofreaders
Krešimir KVOČIĆ

Računalni slog/ Layout
Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by
Tiskara PETRAVIĆ, d.o.o., Vladimira Nazora 12, 10434 Strmec

Naklada/ Circulation
600 primjeraka / 600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in
GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4.

Sadržaj

Izvorni znanstveni radovi

- 5 KORNELIJA MINICHREITER
Tipološka klasifikacija keramike rane starčevačke kulture iz stambene zemunice 10 u Zadubravlju
- 21 DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
Nekoliko brončanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza
- 33 DARIA LOŽNJAK
Nalazišta brončanoga doba na vinkovačkom području
- 63 SAŠA KOVAČEVIĆ
Istraživanja prapovijesnoga lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak - povijest i novi rezultati
- 79 RENATA ŠOŠTARIĆ
Karbonizirani biljni ostaci iz prapovijesnoga lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak
- 83 NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatskoga groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-podravskoj županiji
- 103 MARKO DIZDAR
Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području
- 135 REMZA KOŠČEVIĆ
Sitni metalni predmeti iz Siscije
- 143 REMZA KOŠČEVIĆ
Daljnja opažanja o olovnim privjeseima
- 157 VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Preobrazbe rimskih vila na istočnom Jadranu u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku
- 173 ŽELJKO TOMIĆIĆ
...Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur... Pavla Đakona
Povijesna (renesansna) kartografija - novi izvor poznavanja hrvatskog ranog srednjovjekovlja
- 189 TAJANA SEKELJ IVANČAN
Neki arheološki primjeri zaposjedanja ruševina antičkih urbanih cjelina u sjevernoj Hrvatskoj tijekom srednjeg vijeka
- 213 TATJANA TKALČEĆ
Gotske keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara

Contents/Inhaltsverzeichnis

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Typological classification of pottery of the early Starčevo culture from the pit-dwelling 10 in Zadubravlje
- DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
A couple of Bronze Age finds from the surroundings of Torčec near Koprivnica and their spectrometric analysis
- DARIA LOŽNJAK
Bronze Age sites in the Vinkovci region
- SAŠA KOVAČEVIĆ
Investigation of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak - History and new results
- RENATA ŠOŠTARIĆ
Carbonized plant remains of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak
- NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Warrior's grave Lt12 from Middle La Tène II grave site in Zvonimirovo near Suhopolje in the County of Virovitica-Podravina
- MARKO DIZDAR
La Tène culture sites in the Vinkovci area
- REMZA KOŠČEVIĆ
Small metal artifacts from Siscia
- REMZA KOŠČEVIĆ
Further observations on lead pendants
- VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Transformations of Roman villas on the eastern Adriatic coast in late classical antiquity and the early Middle Ages
- ŽELJKO TOMIĆIĆ
... Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur ... von Paulus Diaconus
Historische (Renaissance-) Kartographie die neue Forschungsquelle für das Frühmittelalter in Kroatien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
Manche archäologische Beispiele für die Besiedlung der Ruinen antiker Stadtanlagen in Nordkroatien im Mittelalter
- TATJANA TKALČEĆ
Gotische Keramikgefäße aus Glogovnica und Ivanec Križevački bei Križevci und Gudovac bei Bjelovar

Pregledni radovi

- 235 MARIJA BUŽOV
Podni mozaici sustava Eufrazijeve bazilike
- ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEC,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
253 Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - plemićki grad Vrbovec
kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine)
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC,
275 Suhopolje - Lajkovina rezultati sustavnog terenskog
pregleda kasnobrončanodobnoga naselja

Prikazi

- DUNJA GLOGOVIĆ
285 **TRANS EUROPAM**, Festschrift für Margareta Primas.
Beiträge zur Bronze- und Eisenzeit zwischen Atlantik
und Altai, Antiquitas, Reihe 3, Abhandlungen zur Vor-
und Frühgeschichte, zur Klassischen und Provinzial-Rö-
mischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums,
Bd. 34, Bonn, 1995., 288 str. sa sl.
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
289 Kratice

Review

- MARIJA BUŽOV
Bodenmosaiken des Systems des Eufrasios-Basilika
- ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEC,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
*Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - feudal town of Vrbovec near Hum
na Sutli (as of 2001)*
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC,
Suhopolje - Lajkovina
Results of systematic survey of the Old Bronze Age settlement

- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
Abbreviations / Abkürzungen

Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak - povijest i novi rezultati

Investigation of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak - History and new results

Izvorni znanstveni rad

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

SAŠA KOVAČEVIĆ

Institut za arheologiju

Ul. grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

UDK/UDC 903.42(497.5 Nova Bukovica)“6377”

Primljeno/Received: 28. 05. 2001.

Prihvaćeno/Accepted: 20. 06. 2001.

Autor daje pregled istraživanja prapovijesnog lokaliteta na položaju Sjenjak u Novoj Bukovici. Istraživanja vodi Institut za arheologiju iz Zagreba u suradnji sa Zavičajnim muzejom iz Slatine. Poseban naglasak stavljen je na nekoliko ukopanih objekata s nalazima zanimljivim s motrišta kronološke osjetljivosti i kulturne pripadnosti. Uz povijest istraživanja autor iznosi i rezultate izuzetno važnih, prvih interdisciplinarnih istraživanja provedenih na arheološkome materijalu s ovog podravskog lokaliteta.

Ključne riječi: kasno brončano doba, Hrvatska, naselje, kronologija

Key words: Old Bronze Age, Croatia, settlement, chronology

Arheološki lokalitet na položaju Sjenjak u Novoj Bukovici¹ nalazi se u hrvatskoj Podravini, sedam kilometara jugoistočno od Slatine, s lijeve strane ceste Slatina-Našice-Osijek (sl. 1.). Lokalitet se smjestio na nizu blagih uzvišenja koja se od jugozapada postupno spuštaju prema sjeveroistoku i često podvodnim livadama podravske ravnice (na oko 110 m n/m). U zaleđu prema jugozapadu niz je brežuljaka koji se penju prema Lužnjakovcu s najvećim visinama od približno 200 m n/m, a u daljini se naziru obronci i vrhovi Papuka (sl. 2.). Sam lokalitet nalazi se na oko 130 m n/m, a udaljen je petnaestak kilometara od rijeke Drave.

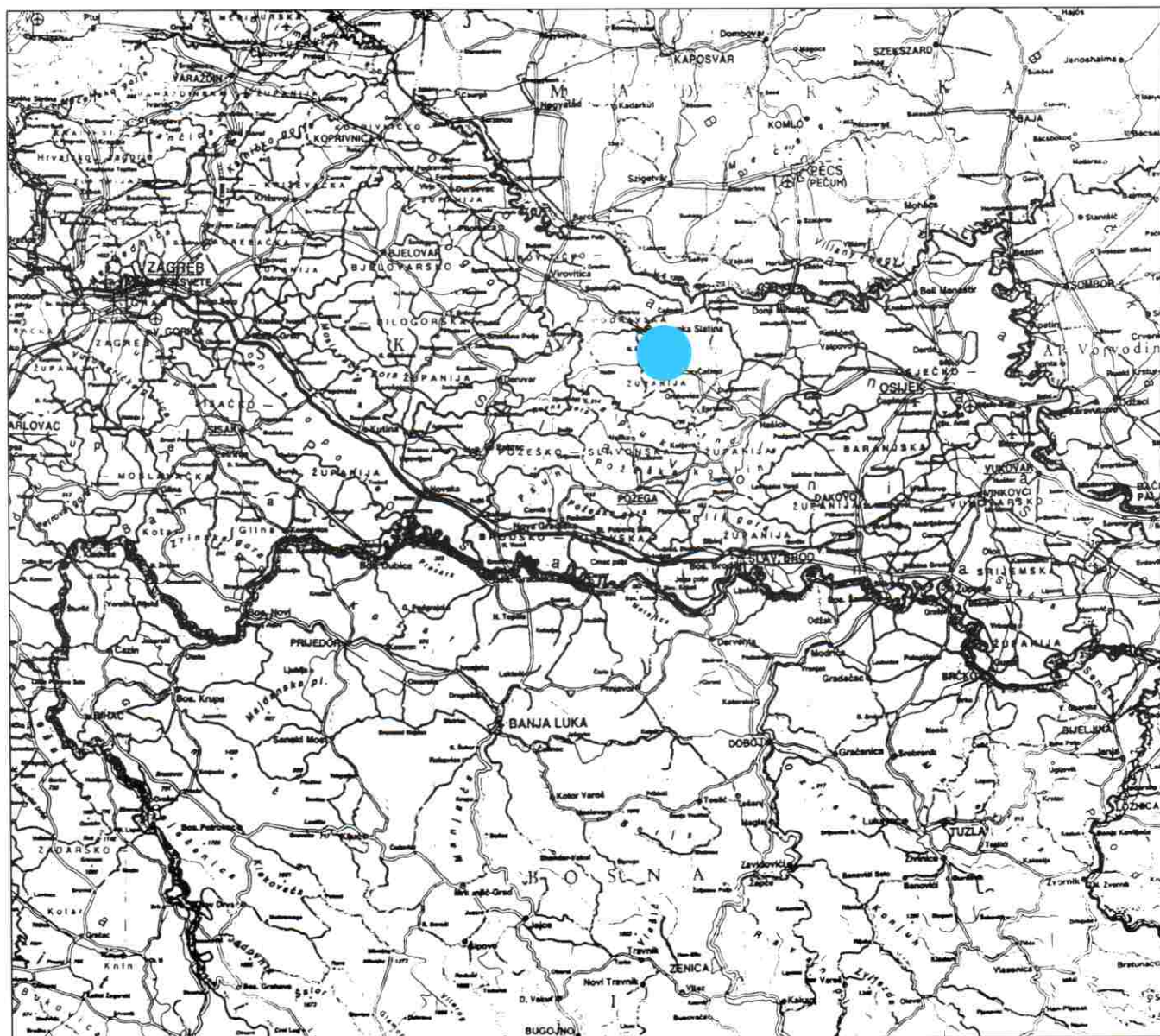
Jugoistočnim rubom lokaliteta teče - okomito na prugu Slatina-Osijek - Duboki potok ili potok Topoljak, kako je označen na geodetskoj karti (sl. 3.).

Istraživanje ovog lokaliteta ima relativno dugu i zanimljivu povijest.

Lokalitet je otkriven 1976. g. prilikom sustavnog rekognosciranja slatinskog područja koje je provodio Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka (MINICHREITER, 1978., 180.), te je odmah i zaštićen, odnosno upisan u osjeckom Regionalnom zavodu. Ekipe Instituta za arheologiju pod vodstvom dr. sc. Kornelije Minichreiter započela je sa sustavnim istraživanjima lokaliteta kampanjom 1997. g. (MINICHREITER, 1997., 57.-60.), a pojačana istraživanja su nastavljena 1998. (MINICHREITER, 1999., 63.-67.), te 2000. g. (KOVAČEVIĆ, 2000.), kada je prvi put na ovom lokalitetu primijenjen sustav stratigrafskih jedinica². Kako se ovdje uglavnom radi o ukopanim objektima, posebno su brojem označavani ukop i zapuna objekta. Do sada je istraženo 1025 m², pri čemu je otkriveno 412 stratigrafskih

¹ Zahvaljujem voditeljici iskopavanja u Novoj Bukovici dr. sc. K. MINICHREITER na dopuštenju objave rezultata istraživanja i na ustupljenom materijalu. Moju zahvalu, nadalje, zaslužuje kolega mr. sc. M. DIZDAR čija mi je konkretna pomoć pri obradi arheološkog materijala bila vrlo dragocjena. Crteže su načinile M. BEZIĆ (table), te D. LOŽNJAK (plan naselja) koja mi je rado pomogla i pri obradi materijala. Veliko hvala i njima. Posljednju po ređu, ali nikako po važnosti zahvalu upućujem prof. dr. N. MAJNARIĆ-PANĐIĆ na vođenju i podršci u trenucima stvarnog ulaska u magični svijet prapovijesti, kao i prof. dr. B. TERŽAN na vrlo korisnim savjetima

² Dalje u tekstu stratigrafske jedinice su označene kraticom Sj., dok je kao oznaka kvadranta upotrebljena kratica kv.

Sl. 1. Položaj Nove Bukovice u širem zemljopisnom kontekstu (M 1:1 750 000)

Fig. 1 Geographical location of Nova Bukovica (M 1:1 750 000)

jedinica. Od ukupnog broja 178 stratigrafskih jedinica predstavlja dublje ukopane jame, odnosno jame za stupove sa svojim zapunama. Treba istaknuti da se ovdje radi o intenzivnom poljoprivredom znatno uništenom lokalitetu, tako da vrlo često - posebno na vrhovima uzvišenja - otkrivamo tek posljednje najdublje ukopane dijelove objekata. Prapovijesni je humus obično u potpunosti skinut.

U ovom radu svrha nije dati konačnu sliku prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici. S obzirom da istraživanja još traju, a pomna obrada i analiza kompletnog arheološkog materijala je u tijeku, to jednostavno niti ne bi bilo moguće. Ovdje se želi upozoriti na neke važne elemente koji dodatno rasvijetljavaju kulturnu i vremensku pripadnost lokaliteta Sjenjak u Novoj Bukovici. Stoga, naglasak će biti na nekoliko ukopanih objekata s pripadajućim inventarom koji su se učinili posebno zanimljivima zbog datacije i interdisciplinarnih istraživanja. To je prije svega Sj. 031 koja predstavlja zapunu Sj. 030 u kv. C/3-b i D/3-a. Keramičkome

materijalu iz Sj. 031 pronaći će se analogije i tako ga pokušati fiksirati kulturno i vremenski.

Iako je ovo nalazište u preliminarnim izvještajima označeno kao nekropola iz razdoblja kasnoga brončanog i starijega željeznog doba (MINICHREITER, 1997., i. d.), autor ovih redova smatra da se može najvjerojatnije govoriti o ostacima nadzemnog naselja iz kasnoga brončanog doba. Prisutni su i pokazatelji naseljenosti na ovom mjestu i u mlađem - latenskom - razdoblju (T. 5., 4). Tome u prilog govori arheozoološka analiza koštanog materijala koja je među kostima uspjela otkriti samo životinjske ostatke³. Također, niz jama otpadnog karaktera pokazuju da se radi o mogućem naseobinskom lokalitetu. U tim jamama su uz ulomke pretežito svakodnevnoga grubljega keramičkog posuda pronađene i veće količine raznih inačica kućnog

³ Zbog lošeg stanja determiniran je manji dio koštanog materijala. Među kostima koje su se dale odrediti nije bilo niti jedne ljudske

Sl. 2. Položaj Nove Bukovice u užem zemljopisnom kontekstu (M 1:50 000)

Fig. 2 Geographical location of Nova Bukovica (M 1:50 000)

lijepa, kako onog zaglađene površine tako i onog s jasnim otiscima pruča i kolja. U kampanji 2000. godine pronađeni su i nizovi jama za stupove od nekoga nadzemnog objekta, a u njihovoj neposrednoj blizini nakupina keramike i lijepa s dosta ugljena i pepela koja nije bila ukopana. Definirana je kao ruševina nekoga nadzemnog objekta (možda kuće). Uz to, godine 1998. u kv. a/6-c, a/5-a pronađena je i veća dublja jama (promjera oko 3 m, očuvane dubine od 164 cm), označena kao Sj. 317, 318 u kojoj su se, među ostalim, uz stijenke *in situ*

nalazili i zdrobljeni veći lonci-pitosi. Ova jama je vjerojatno služila kao spremište za hranu. Dakle, svi ovi elementi upućuju na zaključak da se radi o nasebinskom lokalitetu.

Na ugljenu s lokaliteta u Novoj Bukovici izvršene su i analize radioaktivnim izotopom ugljika ^{14}C , i to do sada njih pet⁴, rezultati kojih govore u prilog naseljenosti na ovome

4 Analize su obavljene u Institutu "Ruder Bošković" u Zagrebu, Zavodu za eksperimentalnu fiziku, pod vodstvom dr. B. OBELIĆA

Sl. 3. Položaj Sjenjak u Novoj Bukovici (M 1:5 000)

Fig. 3 Site Sjenjak in Nova Bukovica (M 1:5 000)

mjestu u kasno brončano doba, posebno u vrijeme mlađeg odsjeka KPŽ-a, te u mlađem željeznom dobu (T. 5., 4). Rezultati analiza tako govore o razdobljima 1320.-1040. BC (67,3%) i 1370.-1360. BC (0,9%) odnosno 2969 ± 88 BP za Sj. 287, 288 u kv. A/6-7, a/6-7, 1050.-890. BC (56,7%) i 880.-830. BC (11,5%), odnosno $2810 \text{ BP} \pm 75$ za Sj. 024 u kv. C/1-a-d i 1000.-750. BC (63,9%) i 680.-950. BC (4,3%) odnosno 2667 ± 106 BP za Sj. 317, 318 u kv. a-b/5-6, dok je analiza izvršena na ugljenu iz Sj. 042, 043 u kv. E/6-c, d rezultirala razdobljem 240. BC- 1. AD (55,4%) i 360.-290. BC (12,8%), odnosno 2115 ± 100 BP.

Na dnu Sj. 318 koja, kako je već spomenuto, zbog svojih dimenzija i sadržaja, vjerojatno predstavlja spremiste za hranu ili podrum, nađeno je malo brončano koplje jednostavnoga nefacetiranog tuljka s dvije rupice za pričvršćivanje

na drvenu motku⁵ (T. 3., 7). Koplje jasno relativno-kronološki određuje objekt u razdoblje IV. ili eventualno V. faze KPŽ-a u sjevernoj Hrvatskoj prema K. Vinski-Gasparini (VINSKI-GASPARINI, 1973., 150.), odnosno u vrijeme stupnja Ha B po srednjoeuropskoj kronologiji. S druge strane, na ugljenu iz iste Sj. 318 izvršene su tri ¹⁴C analize koje su dale vrlo slične datume: prva analiza izvršena je na ugljenu skupljenom na relativnoj dubini 117-130 cm i ona je dala datume 910.-750. BC (51,7%) i 690.-550. BC (16,5%) odnosno 2631 ± 88 BP, dok je druga analiza na uzorku skupljenom na dubini 150 cm dala 1000.-750. BC (63,9%) i 680.-590. BC (4,3%) odnosno 2667 ± 106 BP, a treća je

⁵ Srodno: K. VINSKI-GASPARINI, 1973., Beravci (T. 108., 30), Kapelna (T. 110., 16), Ivanec Bistranski (T. 113., 9), Kamena Gorica (T. 126. B, 6)

izvršena na ugljenu skupljenom s dna jame, na dubini 175 cm i ta je ukazala na datum 920.-750. BC (52.1%) i 690.-550. BC (16.2%) odnosno 2635 ± 93 BP. Time je i apsolutno-kronološki potvrđeno datiranje Sj. 317, 318 i barem tog dijela lokaliteta u razdoblje Ha B, odnosno u IV. ili V. fazu KPŽ-a u sjevernoj Hrvatskoj prema K. Vinski-Gasparini.

U takvu kronološku shemu uklapa se i keramički materijal kojemu ćemo naći brojne kulturne i vremenske analogije. Najveći dio keramičkih posuda grublje je fature i nemarnije modeliran, te takva svakodnevna kućna keramika zapravo predstavlja tipičan inventar na ovom lokalitetu, dok je fina i vrhunski modelirana keramika prilično malobrojna⁶ i nju predstavljaju manje posude tanjih stijenki koje su redukcijски pečene i zatim polirane do visokog sjaja (T. 2., 4). Keramika je u većini slučajeva prilično fragmentirana, pretežito crvenkastosmeđe boje, mrljasta i oksidacijski pečena te se može pretpostaviti da se vjerojatno mogla izrađivati u naselju i bez posebno složenih postrojenja. Od ukrasa najčešće je zastupljeno horizontalno, vertikalno i koso kaneliranje, horizontalno i koso facetiranje, apliciranje raznih naljepaka i bradavica, te plastičnih traka sa i bez otisaka prstiju. U keramičkom materijalu ističu se i piramidalni utezi, te pršljenci uglavnom koničnog tipa. Što se tiče metalnih nalaza, oni su u Novoj Bukovici relativno malobrojni. Osim spomenutog koplja, pronađeni su i sitni ulomci brončanog lima, vrhovi igala kvadratnog presjeka koje se ne mogu odrediti i nešto brončanoga amorfnog grumenja. Također i jedan brončani kalotasti privjesak s ušicom iz nepoznatog vremena te nešto jednostavnih željeznih alatki iz latenskih jama. Od nakitnih tvorevina potrebno je istaknuti još i nekoliko jednostavnih sitnih kolutastih perlica od plave i žute staklene paste, te polovicu horizontalno narebrene perle od jantara koja je nađena u kampanji 2000. godine.

Važno je podrobnije predstaviti inventar Sj. 031 (sav materijal na tablama, osim T. 3., 7 i T. 5., 4). Ukopani objekt označen kao Sj. 030, 031 zanimljiv je zbog više razloga. Osim što je tu pronađen arheobotanički materijal koji je uspješno determiniran, u zapuni tog objekta nađena je i veća količina keramike raznorodnih tipova i oblika, što je ipak omogućilo jasniji pogled na kronološku i kulturnu skicu ovog nalazišta, s obzirom da se većina keramičkih oblika uočenih u ovoj jami ponavlja na cijelom do sada istraženom dijelu lokaliteta, pa tako i u jasno datiranoj Sj. 318.

Sj. 030 nalazi se u kv. C/3-b i D/3-a (sl. 4.) i predstavlja jamu blago izduženoga kružnog oblika. Zapuna ove jame (Sj. 031) je tamna masna zemlja s dosta pepela. Dimenzije jame su: 180x170 cm promjera, dok sačuvana dubina iznosi 74 cm. Bitno je naglasiti da inventar ove, najvjerojatnije otpadne jame čini dosta ulomaka keramike, kućnog lijepa, nešto loše očuvanih kosti, te nekoliko dekagrama pougljenjenih makrofosilnih ostataka. Među keramikom kao osnovni tipovi prepoznati su:

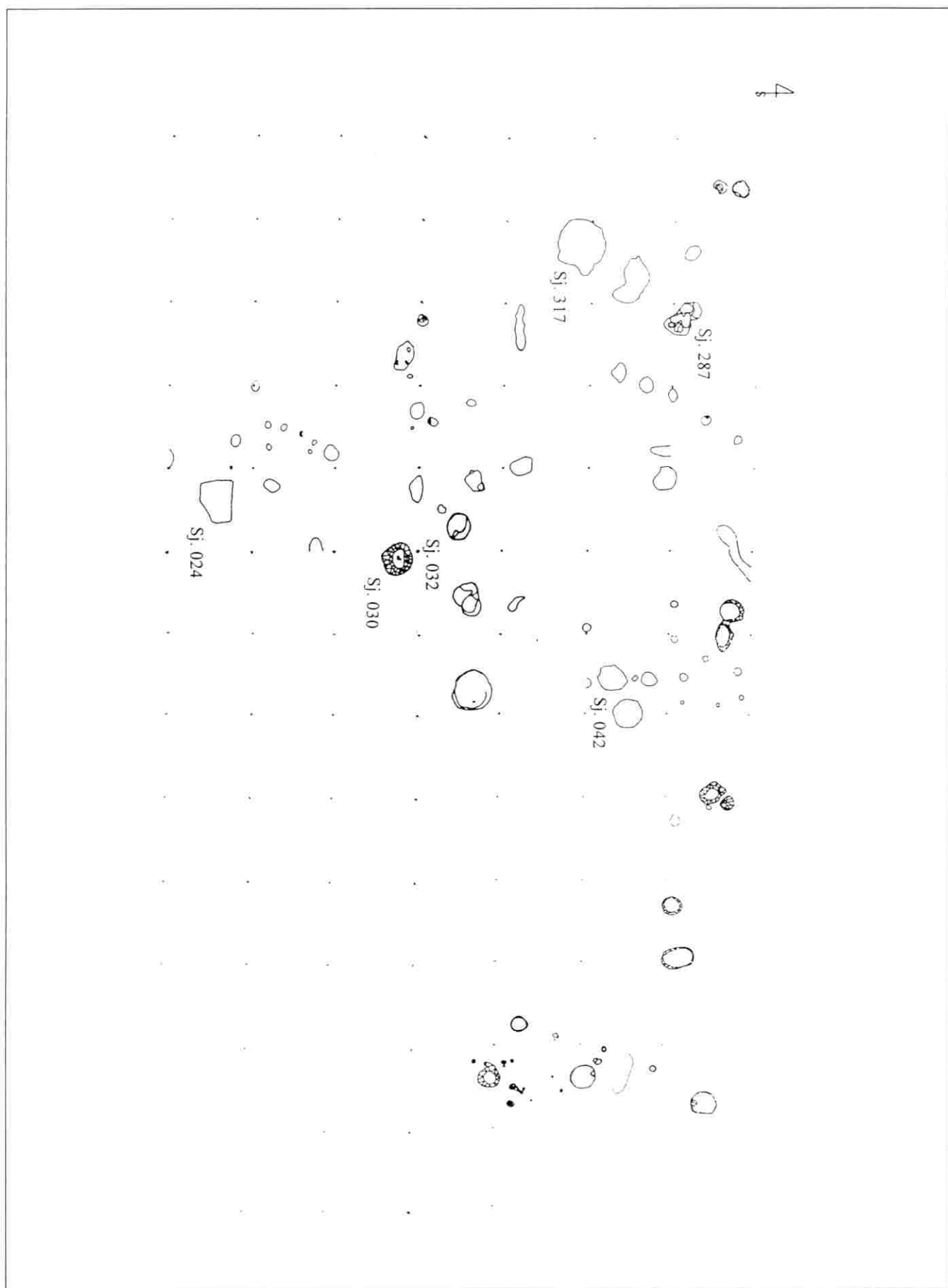
- veći visoki lonci izvučenog ruba koji su često s unutarnje strane horizontalno facetirani ili kanelirani, a tijelo im ponekad ukrašeno apliciranim plastičnim vrpčama s otiscima prstiju (T. 2., 9, 10, T. 4., 1-7, T. 3., 8, T. 2., 5, 6);

- dublje ili pliće zdjele obično zaobljenog tijela i uvučenog ruba koje su u većini slučajeva horizontalno ili koso facetirane s vanjske strane, odnosno, horizontalno ili koso kanelirane (T. 3., 1-6);
- lonci cilindričnog vrata blago izvučenog ruba (T. 4., 8-10);
- lonci ili vrčevi s vertikalnim trakastim ručkama na gornjem dijelu tijela (T. 1., 1-4);
- šalice zaobljenog tijela i ravnog ruba (T. 1., 5) ili bikoničnog tijela i blago izvučenog ruba (T. 1., 6) s jednom visokom trakastom ručkom;
- posude zaobljenog tijela i koničnog vrata, tijela ukrašenog nizovima gustih vertikalnih kanelura, ponekad na donjem dijelu vrata s nekoliko usporednih horizontalnih kanelura (T. 2., 3).

Ovo su tipovi keramičkih posuda koji se, uz neke koji se pojavljuju rjeđe, ponavljaju u mnogobrojnim primjerima i inačicama zapravo na cijelom lokalitetu.

Jedan od vrlo čestih oblika svakako je visoki lonac s jače izvučenim duljim ili kraćim rubom koji je s unutarnje strane vodoravno facetiran ili kaneliran (T. 4., 1-6). Taj tip posude nalazimo na širem području u kasnome brončanom i starijem željeznom dobu, od svega nekoliko primjera u naselju Kalnik-Igrišće (VRDOLJAK, 1995., T. 7., 1), pa iz Novigrada na Savi (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 2000., 123. i 126.), Sarvaša, Dalja, Vukovara-Lijeve bare (VINSKI-GASPARINI, 1983., T. LXXXVII., 14, T. XCI., 10, 15), zatim nalaza Ha A i Ha B-vremena sa slovenskih lokaliteta, npr. iz kasnobrončanodobnog naselja i groblja u Ormožu (LAMUT, 1989., T. 13., 6, 11; TOMANIĆ-JEVREMOV, 1989., T. 7., 3), groblja u Dobovi (STARÉ, 1975., T. 6., 11, T. 30., 9), Borštka v Metliki (DULAR, 1979., T. 3., 1, 7., 6.) i posebno Brinjeve Gore (OMAN, 1981., T. 2., 2, T. 3., 4, T. 4., 2, T. 5., 11, T. 7., 15, T. 13., 1 i. d.). Srodne posude nalazimo još i u Ha A-vremenu iz Moravske, npr. iz velatičkog naselja u Kyjovu (DOHNAL, 1963., sl. 11., 1, 5, 8), iz halštatskog razdoblja u Leopoldsbergu kod Beča (URBAN, 1999., sl. 127., 947.), zatim iz prijelaza brončanoga u željezno doba iz Kleinkleina, gdje su nalazi tog tipa združeni s basarapskim elementima (DOBIAT, 1980., 114., T. 4., 1, T. 8., 1, T. 12., 2 i. d.), i u naseljima tipa Kalakača u Vojvodini, na samoj Kalakači, najviše u fazi Bosut III. a, ali i III. b (POPOVIĆ, 1981., 23., 26., T. III., 4, 5, T. XXXIV., T. XXXV.; MEDOVIĆ, 1978., T. XXIV., 1, 2) itd. Čini se da ovaj tip posude često nalazimo na području sjeverne Bosne, npr. u starijem naselju u Donjoj Dolini (MARIĆ, 1964., T. II., 1-3, 9-19), na kasnobrončanodobnom Visu "C" kod Dervente u bosanskoj Posavini (ČOVIĆ, 1965., T. III., 1-3, 7) i u Transdanubiji na lokalitetima kao što su: Regöly, Lengyel, Keszthely-Apátdomb, Dorog, Mohács-Cseleptak i dr. (PATEK, 1968., T. III., 4, 7, 11, T. LXXXIII., 10, 11; KÖSZEGI, 1960., T. LXXV., 25, 26, T. LXXVI., 1, 14, T. LXXVIII., 2). Dakle, prema svim analogijama datacija na takav način ukrašenih posuda u literaturi se obično stavlja u raspon stupnjeva Ha A - Ha B/C, odnosno u kasno brončano i početni dio starijega željeznog doba (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 2000., 111.; VRDOLJAK, 1995., 39.; DULAR, 1993., 105.; DOBIAT, 1980., 113.; DULAR, 1978., 37.; PAHIĆ, 1953., 131., bilj. 191.-193.), a horizontalno facetiranje izvijenih rubova navodi se kao tipični ukrasni oblik na nasebinskoj keramici skupine Baierdorf-Velatice

⁶ Precizni omjeri grube i fine keramike ostavljeni su za kasnije radove kada će biti poznati rezultati tipološke i statističke analize

Sl. 4. Tlocrt istraženog dijela lokaliteta na Sjenjaku (crtež D. LOŽNJAK)

Fig. 4 Ground plan of the investigated part of the site Sjenjak (drawing by D. LOŽNJAK)

(VINSKI-GASPARINI, 1973., 67.) koji nastavlja svoj život kroz mlađu fazu KPŽ-a sve do u starije željezno doba. Stoga, i u Novoj Bukovici taj ukrasni oblik kao i tip visokog lonca s izvijenim horizontalno facetiranim ili kaneliranim rubom ne možemo datirati prije Ha A vremena.

Drugi tip posude koji se vrlo često javlja i u Sj. 031 i uopće na lokalitetu u Novoj Bukovici jest zdjela uvučenog horizontalno ili koso facetiranog (rjeđe glatkog) ruba ili ruba koji je urešen horizontalnim ili kosim kanelurama (T. 3., 1-6).

Zdjela s vanjske strane horizontalno facetiranim uvučenim rubom (T. 3., 5) česta je u okvirima skupine Baierdorf-Velatice u Br D/Ha A, dok se koso kaneliranje (T. 3., 1, 3, 4) javlja od sredine stupnja Ha A (VRDOLJAK, 1995., 28.). Srodne posude nalazimo u tom vremenu, ali i kasnije tijekom Ha B razdoblja sve do u starije željezno doba i u drugom kulturnom kontekstu, od nalaza s lokaliteta u Hrvatskoj, npr. Virovitica (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 7., 4), Krupače (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 100., 3), Drljanovac (VINSKI-GASPARINI, 1978., sl. 1., 12), Belaj kod Karlovca (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1986., sl. 3., 3), Kalnik-Igrišće (VRDOLJAK, 1995., T. 16.-18., T. 19., 2, T. 23., 2), Zagreb-Gradec (BALEN-LETUNIĆ, 1996., sl. 3., 7), Daljska planina (ŠIMIĆ, 1996., T. 3., 6, 8), Sigetec (ŠIMEK, 1982., T. II., 1), Budinjak (ŠKOBERNE, 1999., T. 14., 4, T. 19., 1), zatim slovenskih, npr. Ormož (LAMUT, 1989., T. 1., 4, T. 5., 15, T. 10., 1, T. 11., 2), Ruše I. (KAERNER, 1989., T. 8., 12, 18), Dobova (STARÉ, 1975., T. 16., 12, T. 42., 5), Gornja Radgona (HORVAT-ŠAVEL, 1981., T. 4., 2), Brinjeva gora (OMAN, 1981., T. 8., 8, T. 16., 3, T. 31., 10, T. 33., 11), Poštela (TERŽAN, 1990., T. 20., 10, T. 47., 2, 23, T. 50., 5, 12), Dobrnič (PARZINGER, 1989., T. 36., 5, 7, T. 41., 15) u Bosni, npr. Vis "C" (ČOVIĆ, 1965., T. III., 7 e-i, 15), Pod "B" (ČOVIĆ, 1965., T. IX., 14 f-i) i Donja Dolina (MARIĆ, 1964., T. II., 6), u Srijemu i istočnije (POPOVIĆ, 1981., T. IV., 3-5, T. V., 1, 3, 7; DUMITRESCU, 1968., sl. 24., 3-8), pa do moravskih lokaliteta stupnja Ha A, npr. Kyjov (DOHNAL, 1963., sl. 10., 2) i Velatice I. (ŘÍHOVSKÝ, 1958., sl. 4., 2, 4, sl. 6., 8, 11) te mađarskih, npr. Regöly, Lengyel, Kétújfalu-Szentihálypuszta (PATEK, 1968., T. VI., 28, 31, T. LXXV., 8, T. LXXXV., 2, 5, T. XCVII., 13-16; KÖSZEGI, 1960., T. LXXV., 16, 20 i. d.) i austrijskih, kao Stillfried (STROHSCHNEIDER, 1976., T. 11., 9), Leopoldsberg (URBAN, 1999., sl. 134., 1026), Kleinklein (DOBIAT, 1980., T. 13., 3, 4, T. 33., 7, T. 42., 3, T. 46., 4-10) itd. I za ovaj tip posude kao i za prethodni, može se zaključiti da je vezan uz ekspanziju skupine Baierdorf-Velatice u međurječje Drave, Dunava i Save koja se dogodila početkom II. faze KPŽ-a u sjevernoj Hrvatskoj (VINSKI-GASPARINI, 1973., 65.), a zadržat će se u upotrebi dugo u starije željezno doba. Izuzetak ovdje predstavlja zdjela jednostavnog glatkog uvučenog ruba (T. 3., 6) koja se javlja i prije prodora kulture Baierdorf-Velatice, pa se tako javlja npr. u Virovitici i Sirovoj Kataleni u I. fazi KPŽ-a prema Vinski-Gasparini (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 7., 4). Ona će nastaviti svoju egzistenciju i dalje na širokom području kao jedan od omiljenih keramičkih oblika tijekom dužeg razdoblja. Tako se može zateći i na brojnim lokalitetima starijega željeznog doba, kao npr. na Budinjaku (ŠKOBERNE, 1999., T. 19., 1). U Novoj Bukovici u istom arheološkom kontekstu javlja se više inačica zdjela uvuče-

nog ruba - od onih jednostavnih neukrašenih (T. 3., 6), zatim onih s horizontalnim (T. 3., 5) ili kosim facetiranjem (T. 3., 2) do onih kojima je vanjska strana ruba urešena horizontalnim (npr. u Sj. 035, vidi MINICHREITER, 1997., 59., Tab. 1) ili kosim kanelurama (T. 3., 1, 3, 4). Ti tipovi zdjela mogu biti i zaobljena i bikonična tijela, odnosno, dubljeg i plićeg recipijenta, a pripadaju istom vremenu. Čini se da kod zdjela uvučenog ruba prevladava vodoravno i posebno koso kaneliranje nad istim oblicima facetiranja.

Jedan od tipova keramičkih posuda koji se više puta ponavlja na Sjenjaku je posuda vjerojatno zaobljenog tijela, kraćeg cilindričnog vrata, blago izvučenoga i s gornje strane ponekad zaravnjenoga kratkog ruba (T. 4., 8-10). U ovom trenutku zbog velike fragmentiranosti keramičkog materijala, nažalost, ne mogu se dati detaljnija obilježja ovog tipa u Novoj Bukovici. Može se samo okvirno pretpostaviti o kojem bi se tipu posude moglo raditi. Srodan tip posude-lonca javlja se na širokom području srednje Europe, a autori koji su se bavili njime vrlo često mu korijene nalaze u srednjepodunavskoj kulturi grobnih humaka (VRDOLJAK, 1995., 25.) s dugim trajanjem sve do u starije željezno doba (npr. PARZINGER, 1989., T. 3., 1, T. 14., 1, T. 26., 12, T. 29., 11; KROMER, 1986., sl. 65., 10; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1986., sl. 11., 1; DULAR, 1982., T. 5., 26-30, T. 6., 41).

Oblik keramičke posude s cilindričnim vratom koji je srodan primjercima sa Sjenjaka javlja se na brojnim lokalitetima Br D i Ha A-B vremena, od nalazišta u Hrvatskoj kao što su: Virovitica (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 11., 1-3), Zagreb-Vrapče (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 23., 6), Kalnik-Igrišće (VRDOLJAK, 1995., T. 8., 2, T. 10., 1), Zagreb-Gradec (BALEN-LETUNIĆ, 1996., sl. 2., 1), te Daljska planina (ŠIMIĆ, 1996., T. 5., 6, 7), zatim nalazi od početka stupnja Br D sa slovenskih lokaliteta, npr. Rabelčja Vas (STRMČNIK-GULIĆ, 1989., T. 7., 15) i Dolnji Lakoš (HORVAT-ŠAVEL, 1989., T. 3., 1) i kasnijih, poput Ormoža (TOMANIĆ-JEVREMOV, 1989., T. 10., 6), Ruša (MÜLLER-KARPE, 1959., T. 113. B, 2), Brinjeve gore (OMAN, 1981., T. 30., 13), paljevinskoga groba Ha A vremena iz Velatica I. u Moravskoj (ŘÍHOVSKÝ, 1958., sl. 1., 2), pa nalazišta u Austriji gdje je tipičan za Ha A vrijeme, kulturu Baierdorf-Velatice (PITTIONI, 1954., 426., sl. 295.), ali i Stillfried (STROHSCHNEIDER, 1976., T. 20., 2, 3, T. 21., 5) do mađarskih lokaliteta Ha A i Ha B vremena, kao npr. Sághegy, Környe (PATEK, 1968., T. II., 3, T. IV., 1, 4, T. XI., 4, 16, T. XIX., 1, T. CXVII., 16).

Idući tip posude koji se javlja u Novoj Bukovici jest posuda (lonac ili zdjela) koja na gornjem dijelu tijela ima okomite trakaste ručke. Već je prije uočen tip lonca s dvije nasuprotno postavljene okomite trakaste ručke na gornjem dijelu tijela, često urešen između ručki apliciranom trakom s otiscima prstiju (MINICHREITER, 1998., 59.). Iako je upitno koliko je to sigurno u ovom stupnju istraženosti i obrade materijala, čini se da je ovakav tip posude srodan primjercima koji se pojavljuju na lokalitetima od samog početka kasnoga brončanog doba, kao primjerci iz Sirove Katalene (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 16., 3), ili iz naselja u Rabelčjoj vasi u Ptuj (STRMČNIK-GULIĆ, 1989., T. 3., 2, 3), iz Ha A vremena poput onih s lokaliteta Kalnik-Igrišće (VRDOLJAK, 1995., T. 1., 2, T. 2., 1, T. 8., 1), Bregana-Kosovac (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 22., 9), Koroncó u

Transdanubiji (PATEK, 1968., T. XLVIII., 19), Dunaföldvára (KOSZEGI, 1960., T. LXXXVI., 2) i samog Baierdorfa (PITTONI, 1954., sl. 294.), s naznakom da se porijeklo tog tipa lonca vidi u materijalu iz grobova Br D vremena (PATEK, 1968., 110.). U nešto izmijenjenom, sniženom obliku i većim spuštenim ručkama, ovakav tip lonca se javlja i u okviru mlađeg KPŽ-a do stupnja Ha C, npr. na lokalitetu Sütő-Rákóczijska ul. (PATEK, 1968., 110., T. CVIII., 5; VRDOLJAK, 1995., 27.).

Za tip lonca s dvije okomite trakaste ručke na gornjem dijelu posude (T. 1., 4) može se reći da potječe iz kulture grobnih humaka srednjeg Podunavlja i da se javlja povremeno u okvirima starijeg KPŽ-a u srednjem Podunavlju (VINSKI-GASPARINI, 1973., 74.). U vrijeme mlađeg odsjeka kasnoga brončanog doba ovakve posude zaobljena tijela i koničnog vrata, često s dvije trakaste ručice koje su postavljene koso u odnosu na okomicu dno-vrat, postaju uzor za tipične posude skupine Vál-Dalj u Ha B i Ha C vremenu (HOFFILER, 1938., T. 10., 4-6; DEMO, 1996., 92., sl. 56., 1). Srodne posude nalaze se, osim na lokalitetima skupine Dalj, u hrvatskoj Podravini u grobu iz Novigrada Podravskog (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 25., 2) i na lokalitetima Dobovsko-ruške skupine kao jedan od čestih oblika, npr. iz grobalja Ha B stupnja kao što su: Rabeljčja vas u Ptuju (STRMČNIK-GULIČ, 1980., sl. 4., 6), Pobrežje (GABROVEC, 1983., T. X., 4., T. XI., 21; PAHIĆ, 1972., T. 8., 5, 14, T. 12., 1, 13) ili druga žarna nekropola u Rušama (PAHIĆ, 1957., T. 5., 1, T. 10., 4).

Jedan od sigurno najomiljenijih oblika na lokalitetu u Novoj Bukovici čine šalice raznih tipova, od kojih se najčešće javljaju one jednostavnoga zaobljenog polukuglastog tijela, vertikalnog ili blago uvučenog ruba, zaravnjenog dna i s jednom visokom trakastom ručkom koja nadvisuje rub (T. 1., 5), dok se one bliske velatičkim oblicima - biko-ničnog tijela i blago izvučenog ruba - javljaju rjeđe (T. 1., 6).

Šalicu zaobljena tijela s jednom visokom trakastom ručkom nalazimo na širem području: od nekropola IV. faze KPŽ-a prema K. Vinski-Gasparini kao što su: Krupače (VINSKI-GASPARINI, 1983., sl. 37., 15, T. LXXXIX., 15, T. XC., 5) i Velika Gorica (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 100., 7, T. 105., 7), gdje je ovaj tip izdvojen kao jedna od posebnosti skupine Velika Gorica (VINSKI-GASPARINI, 1983., 590.), zatim naselja Ha B vremena u Orešju Donjem i Starom Čiču kod Velike Gorice (BALEN-LETUNIĆ, 1996., sl. 5., 6, sl. 7., 6), Turske Kose kod Topuskoga, gdje su brojni srodni primjerci takvih posuda nađeni u kontekstu mlađeg Ha B (ČUČKOVIĆ, 1989., T. 2, 3), do starijeg naselja iz Ha B vremena u Donjoj Dolini (MARIĆ, 1964., T. IV., 11) te brojnih nalaza tog tipa s lokaliteta daljske skupine kao što je sam Dalj (HOFFILER, 1938., T. 23., 2, 4, 6-8, T. 24., 7-11) ili Aljmaš (ŠIMIĆ, 1993., T. 5., 3, 11). Nalazimo ih, nadalje, i na slovenskim lokalitetima, npr. u Dobovi (STARÉ, 1975., T. 38., 3), u Ormožu s ranijom višeglavom iglom (LAMUT, 1989., T. 17., 3, 25), ili u naselju mlađeg KPŽ-a u Gornjoj Radgoni (HORVAT-ŠAVEL, 1981., T. 3., 8). Polukuglasta šalica s visokom ručkom posebnost je skupine Ljubljana u stupnju I. b (VINSKI-GASPARINI, 1983., 592.), s rijetkom pojavom u stupnju II. a, dakle, također u okvirima mlađeg Ha B. Javlja se i na lokalitetima u Srijemu od faze Bosut III.

a, npr. na samom Bosutu (POPOVIĆ, 1981., 27., T. XXVIII., 1, 2). Pojava srodnih posuda zamijećena je i kasnije u starijem željeznom dobu, npr. na lokalitetima skupine Kalenderberg u Austriji (NEBELSICK-EIBNER-LAUERMANN-NEUGEBAUER, 1997., sl. 23., 2.5).

Jedan od tipova posuda koji se ne javlja često na lokalitetu u Novoj Bukovici, ali koji je vrlo znakovit u kulturnom smislu, jest posuda zaobljenog tijela koja je ukrašena nizovima uskih plitkih i gustih okomitih kanelura (kao na T. 2., 3) te koničnim vratom koji na donjem dijelu može imati nekoliko usporednih vodoravnih kanelura. Taj način ukrašavanja dobro je poznat s lokaliteta skupine Vál-Dalj, gdje predstavlja jedan od osnovnih ukrasnih oblika - u Kraljevcu na Daljskoj planini (ŠIMIĆ, 1993., T. 4., 7), u samom Dalju na položaju Busija (HOFFILER, 1938., T. 3., 3, 6), u Vukovaru na položaju Lijeva bara (DEMO, 1996., 92.; VINSKI-GASPARINI, 1983., T. XCI., 2, 16) ili na području Transdanubije (PATEK, 1968., T. V., 8 i. d.), u Pecs-Makárhegyu i dalje, posebno u sjeveroistočnoj Transdanubiji, kao i na lokalitetu Adony (PATEK, 1968., T. XCVIII., 6, T. CXXXI., 2, 3, 10, 14). Na srodnu koncepciju ukrasa nailazimo u Sloveniji, u naselju mlađeg KPŽ-a u Gornjoj Radgoni (HORVAT-ŠAVEL, 1981., T. 5., 12), iz nekropole mlađeg Ha B u Ormožu (TOMANIČ-JEVREMOV, 1989., T. 11., 1, T. 21., 1), ali i u starijem naselju u Donjoj Dolini (MARIĆ, 1964., T. 4., 8), u Austriji, npr. u Stillfriedu (STROHSCHNEIDER, 1976., T. 19., 3, T. 21., 7; PITTONI, 1954., sl. 351. gore) i Leopoldsbergu kod Beča (URBAN, 1999., sl. 21., 64, 65, 74). Iz ovoga je vidljivo da je to jedan iz repertoara omiljenih ukrasa mlađeg KPŽ-a, kojeg u različitim koncentracijama možemo pratiti na širem području srednjeg Podunavlja u Ha B, a onda i Ha C vremenu (VINSKI-GASPARINI, 1983., 607.). S obzirom da se ekspanzija skupine Vál iz sjeveroistočne Transdanubije na jug dogodila oko 1000. godine na prijelazu Ha A u Ha B stupanj, negdje početkom stupnja Vál II. (VINSKI-GASPARINI, 1983., 605.), što je bilo ključno u oblikovanju skupine Dalj u slavonsko-baranjskom Podunavlju. Tako se prije te ekspanzije ne može datirati ni keramičke posude iz Nove Bukovice urešene na način tipičan za daljsku skupinu.

Od ostalih oblika posuda koje se javljaju u Novoj Bukovici, mogu se istaknuti jednostavne posude koničnih, često relativno tankih stijenki koje su prilično nemarno zaglađene (T. 2., 7, 8). Njihove srodnike nalazimo u Velikoj Gorici (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 105., 9), ili npr. u inventaru grobova u Stillfriedu (STROHSCHNEIDER, 1976., T. 10., 2, 3). U skupini Velika Gorica nalazimo analogije i za posudu s ljevkastim vratom, čije je rame ukrašeno nemarno izvedenim plitkim vodoravnim kanelurama (T. 1., 1), npr. u Treščerovcu i Krupačama (VINSKI-GASPARINI, 1983., sl. 36., T. XC., 2, 7). One mogu imati jednu ili dvije ručke, ili biti bez njih, a srodni primjerci nalaze se i na nekropoli u Slepšeku kod Mokronoga, koju Gabrovec datira u mladi Ha B (GABROVEC, 1975., 366., T. 9., 10), u inventaru grobova u Bršljinu kod Novog Mesta (KNEZ, 1967., T. 1., 9) koje autor datira u stariji Ha B, ali i u Podzemlju (DULAR, 1982., T. 9., 76), gdje se datiraju u horizont Podzemelj I, odnosno u mladi Ha B.

Posuda niskog trbuha i s višim blago ljevkastim vratom, te s okomitom trakastom ručicom (T. 1., 3) vrlo je slična

onoj iz Novigrada na Savi (BRUNŠMID, 1900., T. I., 14), s time da s gornje strane još ima rogoliki izdanak. Po obliku takva ručka podsjeća na uglate ručke koje su tipične za skupinu Vál, odnosno Dalj (HÖFFLER, 1938., T. 3., 3), ali i za Donju Dolinu, što govori o međusobnim vezama te dvije skupine (VINSKI-GASPARINI, 1983., 603.), također i iz Ha B vremena. Ulomak posude s nizom vodoravnih kanelura na najširem dijelu tijela, vjerojatno koničnog vrata i naglašenog prijelaza tijela u vrat (T. 2., 11 i srodno T. 2., 1) srodan je šalici tipa C6 s lokaliteta Kalnik-Igrišće (VRDOLJAK, 1995., T. 33., 2) koju je autorica rada, prema analogijama u Gemeinlebarnu, datirala u Ha A razdoblje (VRDOLJAK, 1995., 35.). Također, srodan je ulomku posude s nekropole Zagreb-Vrapče II. faze KPŽ-a u sjevernoj Hrvatskoj (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 24., 8), a i primjerku bez ručki s groblja u Stillfriedu (STROHSCHNEIDER, 1976., T. 15., 6) iz vremena mlađeg Ha B. Vrlo joj je slična i posuda iz starijeg naselja u Donjoj Dolini, gdje je uvrštena u oblike tipične za fazu I. a, odnosno za Ha A razdoblje (MARIĆ, 1964., T. I., 31) i identična takva iz kasnobrončanodobnog Visa "C" kod Dervente (ČOVIĆ, 1965., T. 3., 8.), dok se vodoravno kanelirani trbusi posuda javljaju i unutar stratuma III. iz razdoblja Ha A-B gradine Zecovi kod Prijedora u sjeverozapadnoj Bosni (ČOVIĆ, 1965., 35., T. I., 3).

Vodoravne kanelure ili uži žljebovi na posudama iz Nove Bukovice javljaju se i na ramenu posebno većih posuda (T. 1., 1, 3), što je prilično česta pojava, npr. na gradini Belaj kod Karlovca iz stupnja Ha B (MAINARIĆ-PANZIĆ, 1986., sl. 6., 1, 2, sl. 7., 1), iz istog razdoblja s naselja u Ormožu (LAMUT, 1989., T. 2., 12) do kasnijih stariježeljeznodobnih nalaza iz Kleinkleina-Ofenmacherwalda 55 (DOBIAT, 1980., T. 24., 1) i Leopoldsberga (URBAN, 1999., sl. 129., 98).

Vanjske površine većih posuda grublje izrade u više su primjera u Novoj Bukovici urešene okomitim kaneliranim barbotinom (T. 2., 12), što u epohi kasnog brončanog doba nije nepoznanica, te takav ukras nalazimo npr. i na lokalitetima u Transdanubiji, kao što je naselje Környe (PATEK, 1968., T. CX., 4, 5).

Brojni elementi s lokaliteta Nova Bukovica Sjenjak, čiju smo pojavu pokušali ovdje registrirati, a zatim vremenski i kulturno ograničiti, javljaju se, dakle, na širokom prostoru - od Moravske, Austrije, Slovenije, Mađarske i Hrvatske do Srijema i dalje na istok, vrlo često kao elementi općeg stila vremena. Iz svega toga mogu se donijeti određeni zaključci koji ukazuju na kulturnu i vremensku pripadnost lokaliteta na Sjenjaku. Za dio keramičkih tipova može se reći da se javljaju od stupnja Ha A i da je taj fundus povezan sa širenjem skupine Baierdorf-Velatice u međurječje Save, Drave i Dunava (T. 1., 6, T. 2., 1, 2, 9, 10, 11, T. 3., 1-5, T. 4., 1-7). Takve keramičke posude uočene na Sjenjaku trajat će na brojnim lokalitetima cijelo kasno brončano doba, zatim kroz mladi odsjek KPŽ-a, te ćemo ih susretati i kasnije, na početku starijeg željeznog doba, vrlo često kao omiljene keramičke tipove. Druga je grupacija elemenata vezana uz daljsku i velikogoričku kulturnu skupinu, odnosno uz stupanj Ha B (T. 1., 1, 3, 5, T. 2., 3, T. 3., 7) o čemu govori niz analogija s njihovih lokaliteta, od onih s karlovačkog područja poput Belaja, zagrebačkog Gradeca do eponimnih

Dalja i Velike Gorice. S obzirom na blizinu Virovitice očekivani elementi starije virovitičke skupine ipak su vrlo slabo zastupljeni (eventualno T. 4., 8-10) i predstavljaju u određenom smislu anakronizme na širem prostoru. To je i razumljivo s obzirom na zajedničko podrijetlo tih tipova u srednjepodunavskoj kulturi grobnih humaka. Oni će se u promijenjenom obliku zadržati i kasnije, sve do starijeg željeznog doba. Nedostatak izrazitih elemenata virovitičke skupine još je jedan argument u prilog kasnijoj dataciji ovog lokaliteta, što potvrđuje i jedini metalni nalaz koji je mogao biti relativno-kronološki datiran (koplje, T. 3., 7), a čiju dataciju u stupanj Ha B potvrđuju i ¹⁴C analize arheološkog konteksta u u kojemu je koplje nađeno. U brojnim elementima jasno je uočena povezanost arheološkog materijala s jedne strane s lokalitetima KPŽ-a u sjevernoj Bosni i to posebno sa starijim naseljem u Donjoj Dolini, a s druge strane s lokalitetima Ha A i Ha B vremena iz Slovenije, kao što je, primjerice, Dobova, Ormož, Ruše, Brinjeva gora. Time se i naselje u Novoj Bukovici kao jedno u mreži nizinskih naselja kasnoga brončanog i starijeg željeznog doba u Podravini (Delovi-Sv. Petar Ludbreški-Sigetec-Zbelava-Ormož-Ptuj...), uz određene specifičnosti koje proizlaze iz zemljopisnog položaja i otvorenosti utjecajima s raznih strana, zapravo dobro uklapa u krug kulturno i vremenski srodnih lokaliteta Ha B razdoblja s područja prostiranja skupina Velika Gorica, te kompleksa Vál-Dalj-Ruše-Stillfried-Chotin-Podoli srednjeg Podunavlja, u vremenske okvire mlađe faze KPŽ-a u sjevernoj Hrvatskoj, odnosno, u stupanj Ha B.

Nakon ovih početnih analiza keramičkih nalaza, ono što se jasno ističe jest stapanje, odnosno preklapanje elemenata koji su svojstveni s jedne strane za stupanj Ha A, a s druge strane za Ha B. Dakle, postoji mogućnost da na ovom lokalitetu uspijevamo barem stilski fiksirati prijelaz starijeg u mladi KPŽ, odnosno stupnja Ha A u Ha B, što svojim rezultatima kao mogućnost dopuštaju i izvršene ¹⁴C analize. Nadalje, ovo možda govori u prilog tezi da te stupnjeve ne bi trebalo promatrati u kronološkom već stilskom smislu (VRDOLJAK, 2000., 11.), te bi u ovom konkretnom primjeru možda odlučujući čimbenik u određivanju vremenske i stilske pripadnosti keramičkog materijala predstavljala upravo precizna tipološka i statistička obrada podataka. Bez postavljanja oštrog granica među stilovima i razdobljima vjerojatno možemo doći do vjerodostojnijih podataka.

Rezultati interdisciplinarnih istraživanja provedenih na arheološkome materijalu iz Nove Bukovice mogu rasvijetliti i druge važne aspekte čovjekova života na položaju Sjenjak. Arheobotaničke analize⁷ izvršene su na materijalu iz Sj. 031 (zapuna jame označene kao Sj. 030), te na uzorcima prikupljenima u Sj. 033 (zapuna Sj. 032) u kv. C/4-b, d, te u Sj. 035 (zapuna Sj. 034) u kv. D/6-a, b i D/7-c. Sva tri objekta istražena su u kampanji godine 1997., s tim da je istraživanje Sj. 030, 031 započeto 1997., a dovršeno u kampanji 1998. (sl. 4.). Prema rezultatima prvih arheobotaničkih analiza, stanovnici naselja na Sjenjaku bavili su se poljoprivredom; sijali su među ostalim i kultiviranu mahunarku-bob

⁷ Arheobotaničke analize obavila je mr. sc. Renata Šostarić na Institutu za geobotaniku Sveučilišta u Hannoveru i ovom joj prilikom najtoplije zahvaljujemo. (Vidjeti njen tekst u ovom broju "Priloga")

(*Vicia faba*), a u obližnjim šumama skupljali žir (*Quercus sp.*). I danas je, posebno na području Slavonije i njenih hras-tovih šuma, običaj "žirovati svinje", te je za prehranu tih živ-otinja žir najvjerojatnije i korišten. *Vicia faba* javlja se na mađarskim lokalitetima od srednjega brončanog doba, kao npr. na lokalitetu Böleske-Vörösgyir (naselja Vaty kulture uz Dunav), a u kasnome brončanom dobu nalazi se i na u više puta spominjanom Lengyelu (GYULAI, 1993., 31., sl. 2.). S obzirom na arheobotaničke nalaze s npr. KPŽ naselja Feudvar u Vojvodini ili Góru u zapadnoj Mađarskoj (GYULAI, 1993., 31.), za očekivati je u Novoj Bukovici i pojavu ječma, raži, pšenice i drugih žitarica⁸. Tome u prilog govori i Sj. 317, 318 s velikim loncima za čuvanje, najvjerojatnije, žita. No potvrđivanje ili opovrgavanje toga na ovome mjestu prepuštamo daljnjim analizama i istraživanjima. Pretpostavku da je skupljeni žir služio za prehranu životinja potvrđuju i rezultati arheozooloških analiza⁹. Takve analize su pokazale da se na lokalitetu u Novoj Bukovici među vrlo fragilnim i loše očuvanim koštanim materijalom mogu detektirati uz male preživače¹⁰ - ovca (*Ovis aries*) i koza (*Capra hircus*), odnosno srna (*Capreolus capreolus*) i velike preživače - govedo (*Bos sp.*), odnosno jelen (*Cervus elaphus L.*) - upravo svinju (*Sus sp.*) kao čestu vrstu. Zajednica na Sjenjaku živi u doba kada unutar holocena nastupa subborealna faza (3000. B. C. - 800. B. C.), a unutar nje tzv. kasno subborealno zahlađenje (1450./1300. B. C. - 800./600. B. C.) i kada, prema mađarskim istraživanjima, dolazi do znatne deforestacije, povišenja razine tekućih i stajaćih voda i vrlo čestih poplava (GYULAI, 1993., 18.).

Dakle, u trenutku kada su mnoga niža područja neprestano pod vodom, jedna je kasnobrončanodobna zajednica smjestila svoje naselje na nizu blagih uzvišenja u okružju koje je obilovalo tekućom vodom, uzgajala stoku i napasala je na pašnjacima Podravine, a na osunčanim obroncima u svojim vrtovima i na svojim oranicama proizvodila povrće i žito. U obližnjim šumama skupljala je žir i vjerojatno druge divlje plodove i samoniklo bilje, kao što su npr. divlje jagode i bazga (GYULAI, 1993., 32.). Svi ti podaci upotpunjuju sliku jedne zajednice kasnoga brončanog doba, progovarajući istodobno i o drugim, često zapostavljenim, aspektima ljudskog života u prošlosti. Svakako će ovu prvu skicu lokaliteta u Novoj Bukovici novim korisnim podacima i potankostima nadopuniti daljnja arheološka i interdisciplinarna istraživanja.

LITERATURA

- ⁸ Vidjeti i tekst R. ŠOŠTARIĆ u ovom broju "Priloga"
- ⁹ Kompletan koštani materijal s ovog lokaliteta predan je na analizu prof. dr. KREŠIMIRU BABIĆU i dr. vet. med. TAJANI TRBOJEVIĆ-VUKIČEVIĆ iz Laboratorija za arheozoologiju Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu. Na ovom mjestu najsrdačnije zahvaljujemo na obavljenim analizama
- ¹⁰ Razlike između domestificiranih i divljih jedinki nisu mogle biti određene analizama

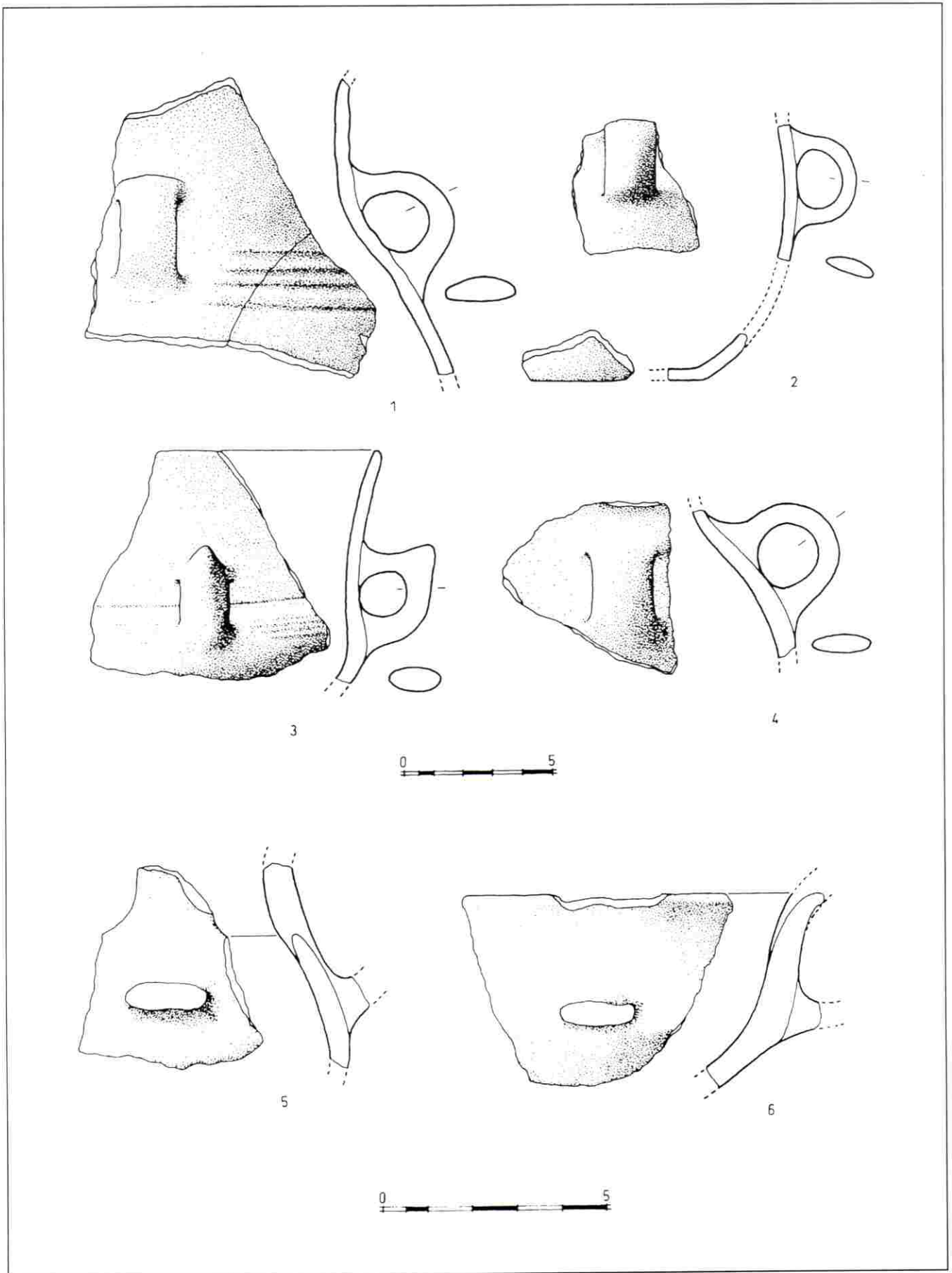
- BALEN-LETUNIĆ, D., 1996., Novi kasnobrončanodobni lokaliteti sa zagrebačkog područja, *IzdanjaHAD* 17 (1992.), Zagreb, 13.-29.
- ČOVIĆ, B., 1965., Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni, *GZMS n. s. XX* (1965.), 27.-145.
- ČUČKOVIĆ, L., 1989., Brončanodobni nalazi iz karlovačke regije, *AVes* 39-40 (1988.-1989.), Ljubljana, 437.-453.
- DEMO, Ž., 1996., *Vukovar-Lijeva Bara*, katalog izložbe održane u Arheološkom muzeju u Zagrebu
- DOBIAT, C., 1980., Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik, *Schild beiteft* 1. Graz
- DOHNAL, V., 1963., Velatické sídlíšte v Kyjově, *ARozhl* 15-1, Praha, 19.-35.
- DULAR, J., 1978., Poskus kronološke razdelitve dobovskega žarnega grobišča, *AVes* 29, Ljubljana, 36.-46.
- DULAR, J., 1979., Žarno grobišče na Borštku v Metliki, *AVes* 30, Ljubljana, 65.-101.
- DULAR, J., 1982., *Halštatska keramika v Sloveniji*, *DelaSAZU* 23 (12), Ljubljana
- DULAR, J., 1993., Začetki železnodobne poselitve v osrednji Sloveniji, *AVes* 44, Ljubljana, 101.-112.
- DUMITRESCU, V., 1968., La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi, *Dacia n. s. XII* (1968.), Bucarest, 177.-261.
- GABROVEC, S., 1975., Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji, *AVes* 24 (1973.), Ljubljana, 338.-386.
- GARAŠANIN, M., 1983., Period polja sa urnama Vojvodine, *PJZ* IV, Sarajevo, 668.-685.
- GYULAI, F., 1993., *Environment and agriculture in Bronze Age Hungary*, *Archaeolingua*-Budapest
- HOFFILLER, V., 1938., *Dalj, CorpVas*, Beograd
- HORVAT-ŠAVEL, I., 1981., Rezultati sondiranja prazgodovinskega naselja v Gornji Radgoni, *AVes* 32, Ljubljana, 219.-291.
- KAERNER, J., 1989., Kronološki problemi ruske skupine jugovhodnoalpske kulture žarnih grobišč, *AVes* 39-40 (1988.-1989.), Ljubljana, 181.-233.
- KARAVANIĆ, S., *Problem prijelaza iz starije u mladu kulturu polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb
- KNEZ, T., 1967., Žarni grobovi v Brljinu, *AVes* 18, Ljubljana, 155.-163.
- KOVAČEVIĆ, S., 2000., Nova Bukovica "Sjenjak" 2000. - Pregled istraživanja, *GSM* 3 (58), u tisku
- KÖSEGI, F., 1960., Beiträge zur Geschichte der ungarischen Urnenfelderzeit (Ha A-B), *ArchHung* XII, Budapest, 137.-331.
- KROMER, K., 1986., Das östliche Mitteleuropa in der frühen Eisenzeit (7.-5. Jh. v. Chr.), *JRGZM* 33, Mainz, 3.-117.
- LAMUT, B., 1989., Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu, *AVes* 39-40 (1988.-1989.), Ljubljana, 235.-277.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1986., Prilog poznavanju kasnoga brončanog i starijega željeznog doba na Kordunu i Baniji, *IzdanjaHAD* 10 (1985.), Zagreb, 29.-45.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 2000., Brodsko Posavlje u brončano i željezno doba-posljednja dva tisućljeća prije Krista, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Slavenskom Brodu 13.-15. 10. 1994.*, Slavonski Brod 2000., 103.-133.
- MARIĆ, Z., 1964., Donja Dolina, *GZMS n. s. XIX*, Sarajevo, 5.-128.
- MEDOVIĆ, P., 1978., *Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslavenskom Podunavlju*, *Alug-Dissertationes et Monographiae* XXII, Beograd
- MINICHREITER, K., 1978., Arheološka rekognosciranja Slavonije, *ArchPregl* 20, Beograd, 180.-182.

Summary

INVESTIGATION OF THE PREHISTORIC LOCALITY IN NOVA BUKOVICA ON THE SITE SJENJAK - HISTORY AND NEW RESULTS

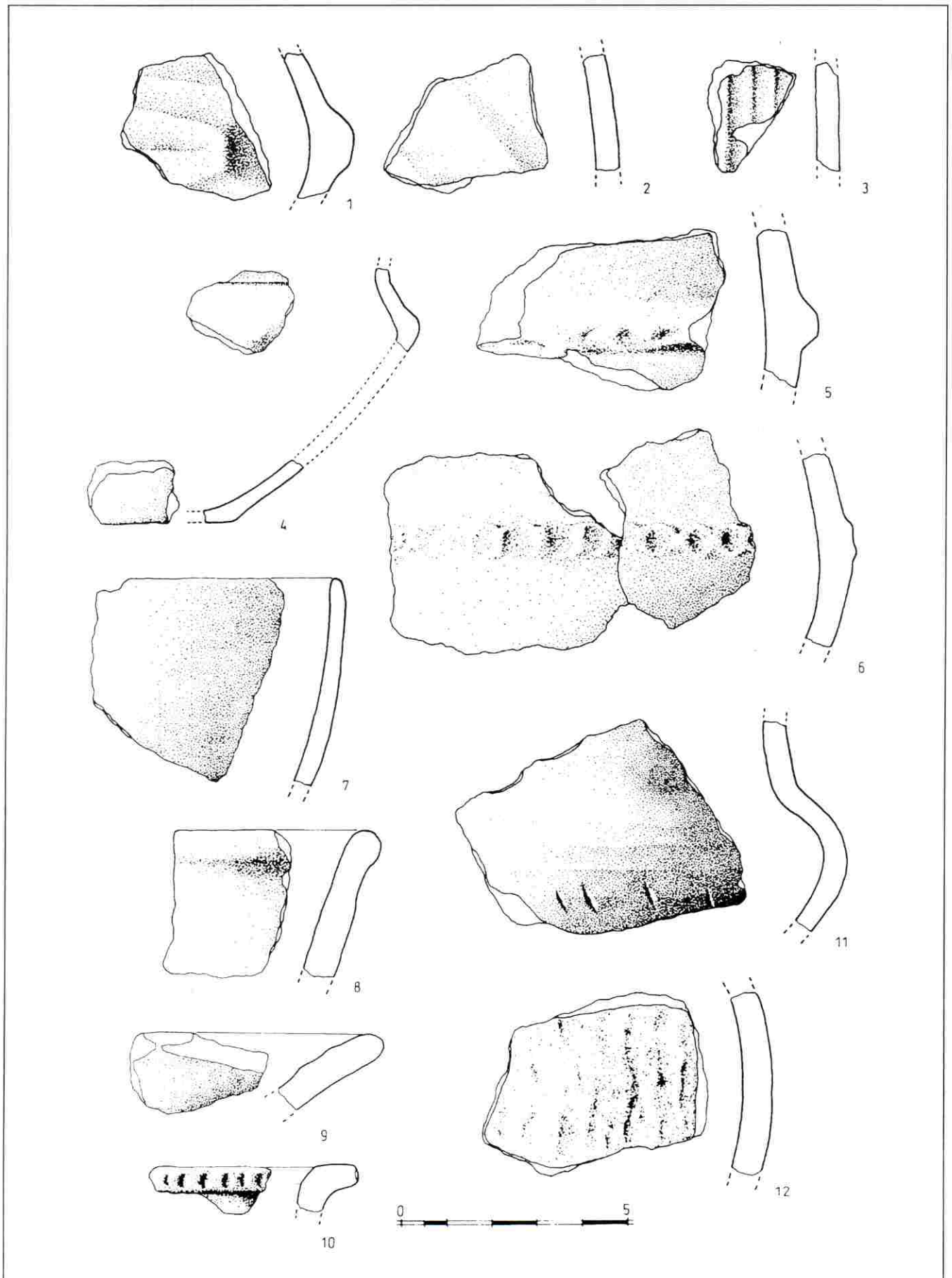
The prehistoric settlement on the site Sjenjak in Nova Bukovica in Podravina, in the vicinity of Slatina was investigated in three campaigns, during which 1025 square meters and 412 stratigraphic units were searched through. The locality is subject to intensive agricultural use and immensely devastated, so that only the lowest parts of the buried objects could have been preserved. The initial analysis shows that we are dealing with an Late Bronze Age site with evidence of settlement in the Latene period. The settlement can be dated in the younger phase of the Urnfield culture, in the Ha B stage, and influences of culture groups Velika Gorica and the Vâl-Dalj-Ruše-Stillfried-Chotin-Podoli complex of the central Podunavlje are evident, as analysis and investigations show. The results of the first interdisciplinary studies of the archaeobotanical and the archaeozoological material identify agriculture (cultivated sweet pea of the *Vicia faba* type), ranching (pigs, small and big cud-chewers), and the collecting of fruits and indigenous plants (acorns) as important components of the economic structure of this Old Bronze Age community.

- MINICHREITER, K., 1997., Arheološka istraživanja brončanodobne nekropole u Novoj Bukovici kod Slatine tijekom 1997., *ObavijestiHAD god. 29. (1997.) br. 3.*, Zagreb, 57.-60.
- MINICHREITER, K., 1998., Arheološka istraživanja brončano i željeznodobne nekropole u tumulima u Novoj Bukovici kod Slatine, *GSM 2 (57)*, Županja, 58.-60.
- MINICHREITER, K., 1999., Brončano i željeznodobna nekropola u Novoj Bukovici kod Slatine, Rezultati sustavnog istraživanja godine 1998., *ObavijestiHAD god. 30. (1999.) br. 3.*, Zagreb, 63.-67.
- MÜLLER-KARPE, H., 1959., *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, RGF 22, Berlin
- NEBELSICK, L., EIBNER, A., LAUERMANN, E., NEUGEBAUER, J. W., 1997., *Hallstattkultur im osten Österreichs*, St. Pölten - Wien
- OMAN, D., 1981., Brinjeva gora 1953. (Obdelava prazgodovinske keramike), *AVes 32*, 144.-219.
- PAHIČ, S., 1957., *Drugo žarno grobišče v Rušah*, *Razprave IV/3*, Ljubljana
- PAHIČ, S., 1972., *Pobrežje*, *KatMon 6*, Ljubljana
- PARZINGER, H., 1989., Halštatske gomile pri Dobrniču, *AVes 39-40 (1988.-1989.)*, 588.-637.
- PATEK, E., 1968., *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*, *ArchHung XLIV*, Budapest
- PITTIONI, R., 1954., *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Beč
- POPOVIĆ, D., 1981., *Keramika starijeg željeznog doba u Sremskoj Palanki*, *FontArchlug IV*, Beograd
- ŘÍHOVSKÝ, J., 1958., Žárovy hrob z Velatic I a jeho postavení ve vývoji velaticke kultury, *PamArch XLIX-1*, Prag, 67.-117.
- SEKELJ-IVANČAN, T., 1996., Rezultati arheoloških rekognosciranja terena oko Slatine, *ObavijestiHAD god. 28. (1996.) br. 3.*, Zagreb, 49.-56.
- STARÉ, F., 1975., *Dobova*, Brežice
- STRMČNIK-GULIČ, M., 1980., Žarno grobišče iz Rabelčje vasi v Ptuj, *Situla 20/21*, Ljubljana
- STRMČNIK-GULIČ, M., 1989., Bronastodobni naselitveni kompleks v Rabelčji vasi na Ptuj (preliminarno poročilo), *AVes 39-40 (1988.-1989.)*, Ljubljana, 147.-171.
- STROHSCHNEIDER, M., Das späturnenfelderzeitliche Gräberfeld von Stillfried, *ForStill IX-2 (1976.)*, Beč, 31.-69.
- ŠIMEK, M., 1982., Nekoliko nalaza iz halštatske zemunice u Sigecu, *MuzVjes 5*, Varaždin
- ŠIMIĆ, J., 1993., Nalazišta daljske grupe u Daljskoj planini - Prilog proučavanju brončanog i starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, *PrilInstArheolZagreb 10 (1993.) 1996.*, Zagreb, 35.-47.
- ŠKOBERNE, Ž., 1999., *Budinjak-kneževski tumul*, katalog izložbe postavljene u Muzeju grada Zagreba od studenoga 1999. do veljače 2000., Zagreb
- TOMANIČ-JEVREMOV, M., 1989., Žarno grobišče v Ormožu, *AVes 39-40 (1988.-1989.)*, Ljubljana, 277.-323.
- URBAN, O. H., 1999., *Der Leopoldsberg-Archäologische Forschungen auf dem Wiener Hausberg*, Beč
- VINSKI-GASPARINI, K., 1973., *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, *MonografijeFFZ 1*, Zadar
- VINSKI-GASPARINI, K., 1978., Osvrt na istraživanja kasnoga brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj, *IzdanjaHAD 2 (1975.) 1978.*, Zagreb, 129.-149.
- VINSKI-GASPARINI, K., 1983., *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*, *PJZ IV*, Sarajevo, 547.-668.
- VRDOLJAK, S., 1995., Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike iz naselja Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), *OpusA 18 (1994.)*, 1.-210.

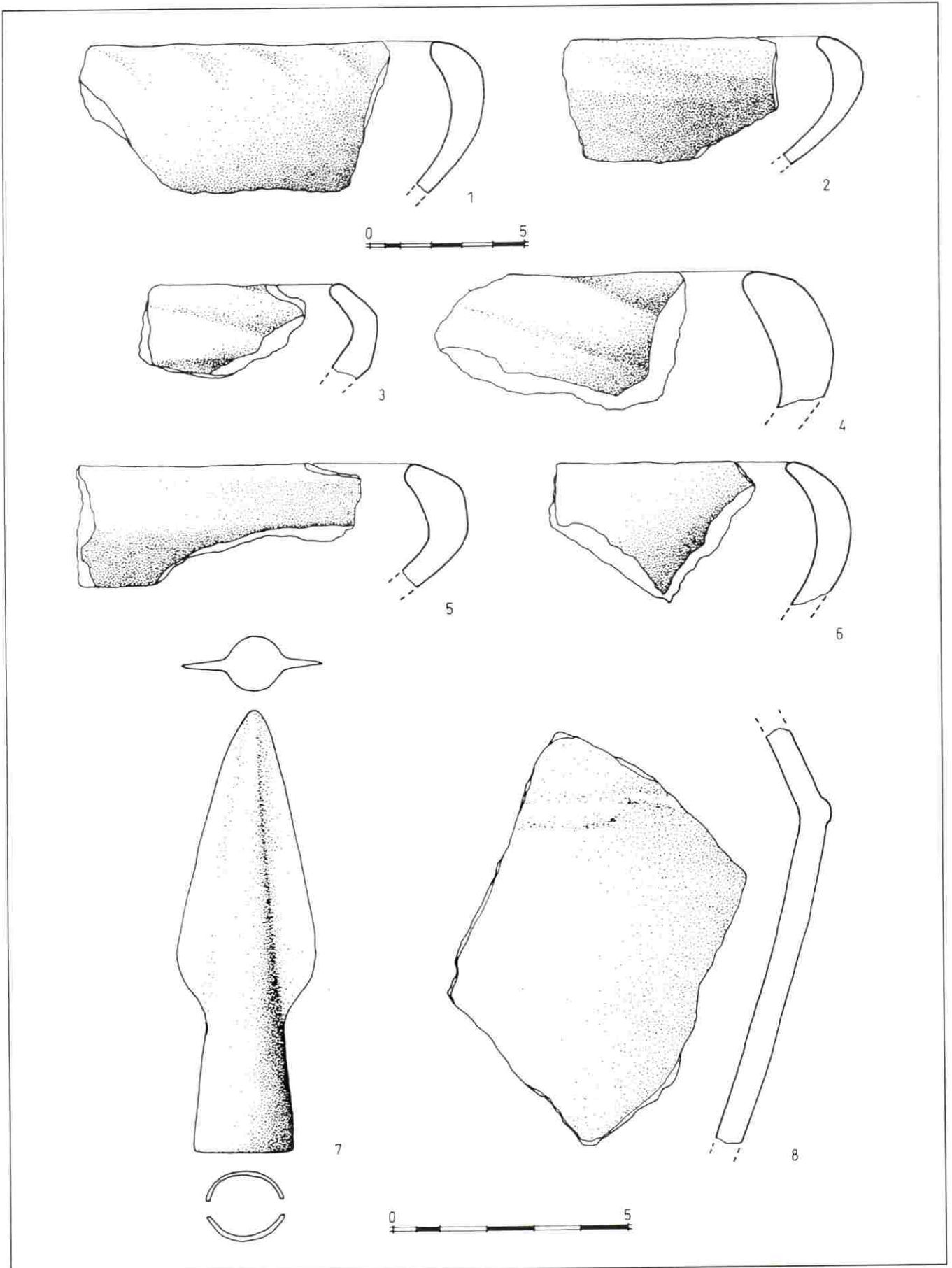
T. 1. Ulomci keramičkih posuda iz Sj. 031 (crtež M. BEZIĆ; br. 1-4, mjerilo 1:1,5; br. 5, 6, 1:1)

T. 1. Fragments of ceramic vessels from Sjenjak 031 (drawing by M. BEZIĆ; No. 1-4 scale 1:1,5; No. 5, 6, 1:1)

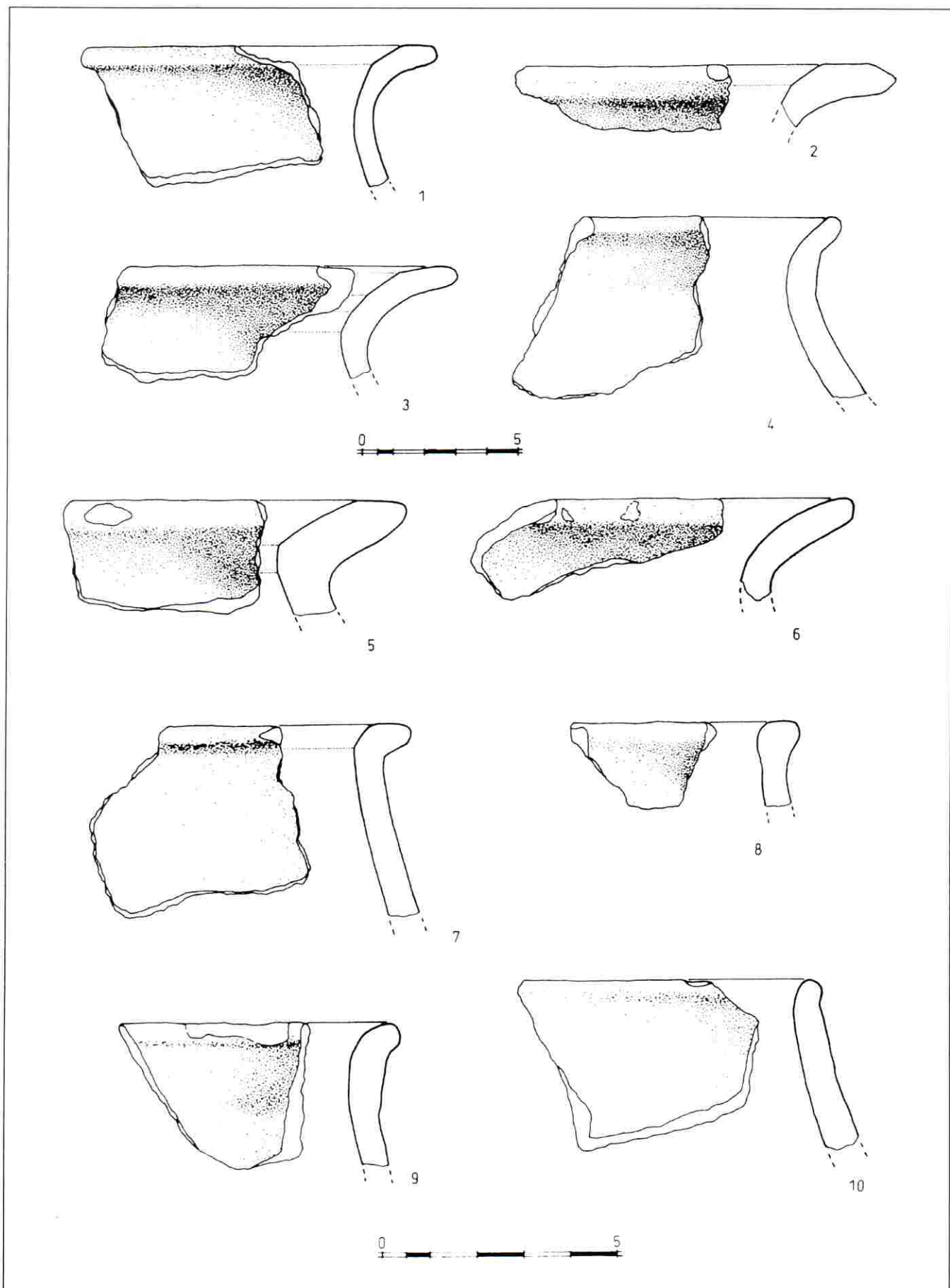
T. 2. Ulomci keramičkih posuda iz Sj. 031 (crtež M. BEZIĆ, sve mjerilo 1:1)

T. 2. Fragments of ceramic vessels from Sjenjak 031 (drawing by M. BEZIĆ, scale 1:1)

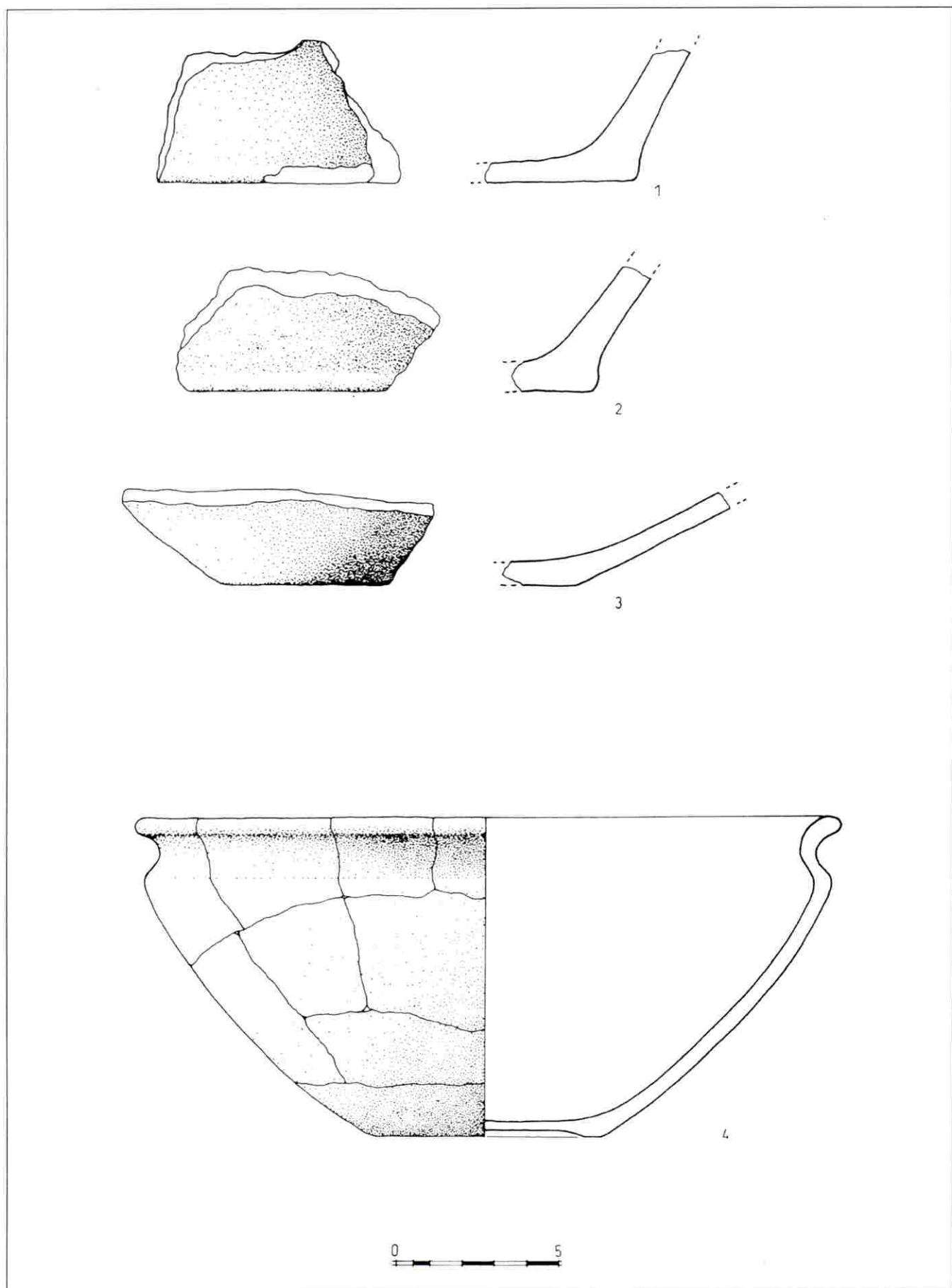
T. 3. Ulomci keramičkih posuda iz Sj. 031 i koplje iz Sj. 318
(crtež M. BEZIĆ; br. 1-2, mjerilo 1:1,5; br. 3-8, 1:1)

T. 3. Fragments of ceramic vessels from Sjenjak 031 and copies from Sjenjak 318 (drawing by M. BEZIĆ; No. 1-2 scale 1:1,5; No. 3-8, 1:1)

T. 4. Ulomci keramičkih posuda iz Sj. 031 (crtež M. Bezić; br. 1-4 mjerilo, 1:1,5; br. 5-10, 1:1)

T. 4. Fragments of ceramic vessels from Sjenjak 031 (drawing by M. Bezić; No. 1-4 scale 1:1,5; No. 5-10, 1:1)

T. 5. Ulomci dna keramičkih posuda iz Sj. 031 i zdjela iz Sj. 047 (crtež M. BEŽIĆ; sve mjerilo 1:1,5)

T. 5. Fragments of bases of ceramic vessels from Sjenjak 031 and bowls from Sjenjak 047 (drawing by M. BEŽIĆ; scale 1:1)